

Gromon András: MONDHATTA-E JÉZUS?

Az evangéliumokban számos olyan, Jézusnak tulajdonított mondás létezik, amelyet a keresztények körében többé-kevésbé közismertnek és közkedveltnek tekinthetünk. Ezek egy részéről azonban egyértelműen kimutatható, hogy Jézus nem mondhatta, mert tartalmuk egyértelműen ellentmondásban áll Jézus lényegileg hitelesnek tekinthető más mondásaival vagy tanításának egészével.

Az alábbiakban ilyen nem hiteles mondásokat fogok többé-kevésbé részletesen elemezni, szintetizálási szándék nélkül, egyszerűen az egyes evangéliumokon belüli előfordulás szerint haladva.

Márk

4,11-12

„Nektek megadta Isten, hogy megértsétek Isten országának titkát. Azokhoz azonban, akik kívül vannak, minden csak példázatokban hangzik el, (12) hogy nézvéen nézzenek, mégse lássanak, és hallván halljanak, mégse fogják fel, nehogy megtérjenek, és bocsánatot nyerjenek Istentől.”

Ami az első mondatot illeti: Jézus hitelesnek tartható igehirdetésében sosem fordul elő a „titok” (*mysztérion*, misztérium) szó, tehát már emiatt is hiteltelen ez a mondás.

Ami a második mondatot illeti: Ez a Jézus szájába adott felfogás szöges ellentétben áll Jézus tényleges lelkületével és szándékaival; ő ugyanis egész Izraelt egybe akarta gyűjteni „Isten országába”, az Isten tervei szerinti jószág világába (vö. Lk 19,9-10), s a belépést *mindenkinek* felkínálta (vö. Lk 6,32-35 és különösen Mt 5,15: „... világítson a ház *minden* lakójának”) – mivel az általa képviselt Isten *mindenkit* szeret, előfeltételek nélkül, beleértve a rosszakat is (Mt 5,45).

Sok szentírás-magyarozó érzékeli a Márk által Jézus szájába adott, illetve Jézus tényleges felfogása közti ellenmondást, és ezt úgy próbálják feloldani, hogy a görög szöveg többféle fordításának lehetőségét kihasználva, a második mondatot vagy úgy értelmezik, hogy *„így történik aztán, hogy nézvéen néznek, mégsem látnak”,* vagy úgy, hogy *„talán mégiscsak megtérnek, és bocsánatot nyernek”.*

Csakhogy a fejezet vége felé Márk világosan megmutatja, milyen, ti. határozottan diszkriminatív szándékot feltételez Jézusról: „külön a maga tanítványainak mindennek a megoldását megadta” (34. v.), s ezt megerősíti azzal, hogy szerinte a fügefát megátkozva Jézus örök terméketlenségre kárhoztatta Izraelt (Mk 11,12-14.20-23). A harmonizálási kísérletek helyett tehát inkább ki kell mondani, hogy *Márk tévedett*, amikor Jézus ajkára adta, hogy *„Nektek magadta... Azokhoz azonban...”*, és ezt a tévedést egy gyermekien egyszerű kérdés is nyilvánvalóvá teheti: Ha Márk beállítása helyes, akkor Jézus minek prédikált faluról falura járva?

7,27

Azt mondta neki: *„Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kiskutyák elé vetni.”*

Képtelenség, hogy Jézust ilyen kijelentést tett:

1) Lehetetlen, hogy aki *kortársai felfogásával ellentétben* azt tanítja, hogy Isten fölkelte napját jókra és gonoszokra egyaránt, s hogy az ember csak Isten jószágának az ellenség szeretéséig terjedő utánzásával válhat „Isten fiává” (Mt 5,44-45), az kortársaival egyetértésben kijelentse, hogy csak a zsidók Isten gyermekei, a nem zsidók pedig csak kutyák. Fokozott képtelenség, hogy ezt egy gyermeke egészségéért könyörgő, amúgy is a lábainál heverő asszonynak mondja, mintegy még jól meg is rugdalva őt.

2) A kenyér elvevésének képe *nem illik bele a helyzetbe*, használata gyengeelméjűnek tünteti föl Jézust, hiszen a zsidók cseppet sem rövidülnének meg, ha meggyógyítana egy pogányt. Ellenkezőleg, csak növekedne a zsidók Istenének tekintélye. Ha viszont a kép nem a kenyér szűkösségére, hanem értékére akarna utalni, akkor azt jelentené, hogy Isten szemében a pogányok csak „kutyák”, és nem érdemlik meg, hogy megkönyörüljön rajtuk. Jézus azonban ennek az ellenkezőjét hirdette és gyakorolta (vö. Mk 5,19; Mt 8,10-13).

3) Jézus nem mondhatja, hogy „nem helyes”, hogy aztán rögtön *megtegye, amit helytelennek tartott*, hacsak közben nem változik meg a helyzet, vagy nem merül fel új nézőpont. Az evangélista leírása szerint azonban mindössze annyi történik, hogy a pogány nő nyomatékosan megismétli eredeti kérését.

A valóságban – az evangélisták ábrázolásával ellentétben – kétféleképpen mehettek végbe az események:

1) Ismerve – és Jézusról, a zsidó gyógyítóról is feltételezve – a zsidók felfogását, *az asszony* mondhatta Jézusnak: „Bizony, a ti szemetekben mi csak kutyák vagyunk. De hát a kiskutyák is esznek az asztal alá hullott morzsákból...”

2) Jézus egyik tanítványa, de még inkább *a ház gazdája*, egy diaszpóra-zsidó mondhatta a Jézus szájába adott mondatot, s erre reagálhatott az asszony: „De hát a kiskutyák is...”

Az áthagyományozás, ill. az evangéliumszerkesztés folyamatában aztán (a Jézust nem értő, valójában meg nem tért „Jézus-követők”...) jézusi mondást csináltak az asszony szavaiból, s a végleges változatban az asszony immár csak megerősíti „Jézus kijelentését”. Erre a bonyolult áthagyományozási folyamatra utalhat, hogy a végleges szövegben *nyelvtanilag nem állapítható meg*, ki tette az egyik döntő kijelentést, ugyanis az „Azt mondta neki” állításnak a szövegben nincs alanya (sem személynév, sem személyes névmás, sem mutató névmás formájában), vagyis nem világos, ki mondta! Annál meglepőbb, hogy a legkiválóbb fordítások is gondtalanul betoldják: „ő”, „Jézus”, sőt: „mondotta neki az Úr”...

10,45

„...mert az emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét odaadja váltságdíjúl sokakért.”

A befejező félmondat Jézustól teljesen idegen állítás; az ő *Istenről* szóló üzenetének ugyanis éppen az a központi eleme és *sajátossága*, hogy Isten szeretete, „*irgalmassága*” *egyetemes*, következőképpen Isten *ingyen* bocsát meg az embernek. Ugyanez a Jézus nem állíthatta tehát egyidejűleg, hogy Isten *váltságdíjként* követeli (vagy akár csak „elfogadja”) Jézus életét (vagy engesztelő áldozatként az ő kiontott vérét, ahogy a szintén nem hiteles Mk 14,24-ben olvashatjuk). Viszont pontosan ebben állt Pál „*evangéliuma*” (pl. Róm 3,25; 5,9 – Gal 1,11), amely tragikus módon elhatalmasodott (vö. pl. 1Tim 2,6; Zsid 9,12; 1Pét 1,18-19; 1Jn 2,2; 4,10), és az egész „keresztény” történelemben útját állta Jézus valódi evangéliumának, örömuzenetének. Intő jel, hogy még a legősibb és leghitelesebb (kánoni) Jézus-történetbe, a Márk-evangéliumba is behatolt!

Ha pedig valaki arra gondolna, hogy Jézus – vagy Isten – a Sátánnak fizette ki *váltságdíjúl* – Jézus – életét-vérét, akkor szükségképpen még abszurdabb teológiába bonyolódna...

11,14

„*Senki se egyék rólad gyümölcsöt soha többé!*”

Állítólag ezekkel a szavakkal átkozta meg Jézus azt a fügefát, amelyen nem talált termést. Minden fordításban, minden nyelven így olvasható.

Csak hogy a fügefával kapcsolatos történet (Mk 11,12-14 és 20-23. v.) ebben a formájában egy szélsőségesen torzító áthagyományozási folyamat terméke, és fájón tükrözi, hogy Jézust felnagyítani akaró buzgalmukban akaratlanul is miként csináltak bolondot Jézusból a korai prédikátorok. Mert hiszen ki akar fügét szedni akkor, amikor még nincs itt a termés ideje? Ki varázsol el egy fát csak azért, mert

nincs rajta termés, amikor még nem is lehet? Ha pedig a fa Izraelt jelképezi, akkor – az iménti felfogás szellemében – még rosszabb a helyzet: Csak egy elmebeteg fanatikus kárhozzátna örökös megtérés-képtelenségre egy egész népet azért, mert annak mértékadó hatalomgyakorló pillanatnyilag elutasítják őt. – „Mellesleg”: Hogyan vetemedhetett volna önszántából a fügefafa = Izrael megátkozására az a Jézus, aki azt tanította, hogy még a minket ért átokra is áldással válaszoljunk (Lk 6,28)?

Az ellentmondás feloldásában az segíthet, ha tudatosítjuk, hogy a korai kéziratokban még nem használtak központozást, az élő beszédben viszont sokszor csak a szórend és a hangsúly különbözteti meg a felszólítást és a kérdést. Az ittenin kívül is több olyan mondást hagyományoztak ránk, amely csak akkor egyeztethető össze Jézus szellemiségével és tanításának egészével, ha kérdésként fogjuk fel, mégpedig *nyilvánvaló* választ magában foglaló „költői kérdésként” (pl. Lk 22,28-30; Lk 22,36).

A történet *eredeti* lezajlását és értelmét tehát így rekonstruálhatjuk: Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca” előtt (vö. Mk 10,32-34) Jézus meg akarta mutatni a kíséretében (Vö. Mk 11,10), sőt tanítványai körében is ott lévő (Lk 9,54; 22,38; Mk 11,16; 14,47) fanatikusoknak, *mekkora ostobaság lenne* türelmetlenségük – a fügefafa által jelképezett! – Izrael *népével* szemben, ha az még éretlennek bizonyulna („még nem volt fügeérés ideje”: 13. v.) az ő új üzenetének befogadására. Zseniális pedagógusként a számaron lovagláshoz hasonló újabb „játékot”, *jelképes prófétai cselekedetet* rendez meg. Úgy tesz, mintha ő is időnek előtte keresne gyümölcsöt a fán, amely – persze szavak nélkül, pusztán léteivel – mentegeti magát: „Sajnálom, még nincs itt a termés ideje!” Erre így „felel” (14. v.) neki: „Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?”

Magyarán: „(Izrael népe!) *Lehetetlen*, hogy örökre megtagadd a gyümölcsözést!” Vagyis: *megátkozás helyett rendíthetetlen bizalom!* Mert megtagadni a Teremtőtől az őt megillető termést (vö. Mk 12,2) tarthat túl sokáig akár egyének, akár népek életében, de örökké nem, mert az teremtésellenes lenne. A Teremtő ugyanis addig keresi elkóborolt juhait, amíg meg nem találja őket (Mt 18,12-14; Lk 15,3-7), ami persze konkrétan csak az emberi szabadság figyelembevételével mehet végbe.

12,7-9

„*De azok a parasztok így szóltak egymáshoz: »Ez az örökös! Gyerünk, öljük meg őt, és miénk lesz az örökség!« Meg is fogták, megölték őt, és kidobták a szőlőskerten kívülre. Mit tesz hát majd a szőlőskert ura? Elmegy, és elpusztítja a parasztokat, és másoknak adja a szőlőskertet.»*”

Ezek a mondatok az *ellenkezőjére fordítják* az előttük lévő példabeszéd értelmét, és ezzel *értelmetlenné teszik* azt (talán 1Móz 37,20-tól indítva?). A példabeszéd ugyanis egyike annak a négynek, amely egészen különleges módon hangsúlyozza *Isten* jóságát, irgalmasságát és türelmét (a másik három: Mt 18,23-33; 20,1-15; Lk 15,11-32), és ebből a szempontból döntő jelentősége van Jézus *istenképe* bemutatásában, sajátossága pedig Jézus *fiúi küldetésének* kiemelésében áll. Elmondásával Jézus azt akarta elérni, hogy hallgatói (nem csupán „a főpapok, az írástudók és a vének”) megfontolják: Miután Izrael annyiszor elvetette a prófétákat, *benne*, az egyszerű galileai vándorprédikátorban Isten az ő „szeretett fiát” küldte el, remélve, hogy fölismerik majd benne „legvégső” esélyüket (vö. Lk 10,24).

Az idézett mondatok szerzőjének egyrészt fogalma sem volt annak a Jézusnak a lelkületéről és szándékairól, aki *mindenkit* meg akart menteni (ld. pl. Mk 9,38-39; Lk 9,54-56; 19,10), másrészt lélektani fércművével csak szégyent hozott a zseniális példázatköltőre. Ezek mellett szinte eltörpül, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyta a *történelmi tényeket* is.

Szerinte ugyanis

a) Jézus biztosan megjövendölte, hogy ellenfelei meg fogják ölni, de ennek ellenére nem tért ki gyilkos szándékaik elől (nyilván azért, hogy „véres engesztelő áldozatával bizonyítsa Isten igazságosságát”: Róm 3,25-26; 8,3-4; 2Kor 5,21; Gal 3,13 stb.);

b) „jövendölésével” valósággal belekergette ellenfeleit a gyilkosságba (12. v.), ahelyett hogy óvta volna őket attól;

c) ellenfelei felismerték benne Isten fiát és az örökösöt (vö. 15,31-32);

- d) (naivitásának csúcsa:) a zsidó teológusok úgy vélték, Isten fiának meggyilkolásával ölükbe hullik Isten öröksége;
- e) Isten végül keleti despoták módjára bosszút áll a rajta esett sérelmeken
- f) Jézus megölésével ellenfelei – mit sem sejtve – saját halálos ítéletüket mondták ki;
- g) Isten joggal adja szőlőskertjét „másoknak”, értsd: „nekünk”, „Isten újszövetségi népének”, az egyháznak.

14,36

„... ne úgy legyen, ahogyan én akarom, hanem ahogy te!”

A görög eredetiben hiányos mondatról van szó: „De ne[m] az[t]..., amit én akarok, hanem amit te”; ennek helyes értelmezéséhez tudatosítani kell, hogy a görög *ti* szócska lehet lehet alanyeset is: „az/ami”, de lehet tárgyeset is: „azt/amit”.

A mondat itt idézett, szokásos kiegészítése és annak megfelelő fordítása/értelmezése: „Ne úgy legyen = ne az történjék, amit én akarok...” Ez azonban helytelen, mert *ellentétben áll* Jézus *istenképével*; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínozzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzel engesztelést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irántunk való szeretetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja”, hogy Jézus szenvedjen, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell” e világ törvényszerűségeinek következtében (vö. Mk 8,31). (E törvényszerűségeket ő alkotta meg, mégsem függetlenítheti magát tőlük, ha nem akarja „bábszínházzá” lefokozni teremtését, illetve nem akar hazugságba, álságos megtévesztő műveletekbe bonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektani helyzetnek egyaránt megfelel viszont a „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok...” kiegészítés. Eszerint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden embertől), hogy *helyesen cselekedjék*, még ha az szenvedésbe kerül is, vagyis egyenes gerinccel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése” lehetett, hogy megmagyarázza magának: *most* el kell menekülnie *innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *másutt* (akár „pogány” vidéken is). – A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarhatta Jézus. Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetnem az örömezenetet – a templomi hierarchiának, még ha az életembe kerül is!” Feltehetően segítette e döntésében, hogy fölerősödött benne korábbi felismerése: „Aki tönkreteszi életét az örömezenetért, meg fogja menteni azt” (Mk 8,35).

Lukács

6,24-26

„Viszont jaj nektek, gazdagok, mert már megkaptátok a nektek járó vigasztalást! Jaj nektek, akik most elteltek, mert éhezni fogtok! Jaj nektek, akik most nevettek, mert bánkódní és sírni fogtok! Jaj nektek, ha jókat mondanak rólatok az emberek mind! Hiszen ugyanígy cselekedtek atyáik az álprófétákkal.”

A „Jaj!” már az Ószövetségben is sokjelentésű felkiáltás; *Jézus szóhasználatában* kifejezhet panaszt, ünnepélyes vádolást vagy részvétet, de semmiképpen nem jelent örök kárhozattal fenyegetést vagy ennek megjövedölését, mert ő annak az Istennek a képviselőjében lépett föl, aki addig keresi az elveszetteket, amíg meg nem találja őket (Lk 15,3-10).

Számos szempont támasztja alá, hogy az itt következő négy jajkiáltás nem tekinthető hitelesen jézusinak:

1) *Néhány formai mozzanat:*

- a) a *plén*-nel (= azonban, ámde, mindazonáltal, egyébként, inkább) bevezetett új témakezdés;
- b) a boldogmondásokétól eltérő fogalmazás („ti” helyett „nektek”);

c) a „gyűlölni” címszó eredetileg a 22-23. és a 27. verset kapcsolta össze;
d) Máté „hegyi beszédében” a boldogmondásokat nem követi ez a négy jajkiáltás; ez arra utal, hogy eredetileg nem voltak benne a Beszédforrásban (Q), tehát vagy Lukács alkotásai, vagy a Q általa használt feldolgozásából vette át őket.

2) E jajkiáltások szerzője *következetlenül* járt el: A 24. versben „vigasztalás” helyett – a 23. versbeli „fizetség” ellenpárjaként – „büntetésnek” kellene állnia. A „vigasztalás” egyébként a 21. és 24. vers szövegösszefüggésébe sem illik bele, mert Jézus nem vigaszt akart adni az éhezőknek, hanem kenyeret.

3) A jóllakottság és nevetés *önmagában véve egyáltalán nem* Isten- vagy emberellenes, sőt (vö. Mk 6,35-44; 8,1-9; Lk 7,34)! Csak a rászorulókkal szembeni szeretetlenség, az osztozni nem akarás Isten- és emberellenes (vö. Mk 8,14-16.21; Lk 4,18-19.21).

4) Ahogyan szinte minden vallásnak, az egész ószövetségi felfogásnak és a Jézus korabeli apokaliptikának is magától értetődő, kihagyhatatlan eleme „*a mérleg törvénye*”, vagyis a „kiegyenlítő igazságosság” eszméje, amit egyszerűen így lehet megfogalmazni: „A jók elnyerik jutalmukat, a rosszak elnyerik büntetésüket Istentől” (illetve „az isteni ítélet nyomán a jók és a rosszak rangsora megfordul”). Itt is ezzel az eszmével van dolgunk (akárcsak Lk 16,25 „klasszikus” megfogalmazásában), csak hogy Jézus „botránys módon” *elvetette* az igazságosság effajta felfogását (ld. pl. Mt 5,20; 5,45.46-48; 20,10.14 – ami azonban nem jelenti azt, hogy az igazságtalanság elvét képviselte volna, ld. Mt 20,13).

5) A Lukács-féle jajkiáltások az ószövetségi próféták fenyegetéseit idézik fel, konkrétan Izajás 61,2 szavait *Isten bosszújáról* (ld. még Iz 65,14); csak hogy Jézus tanításának egyik sajátossága éppen ennek az isteni bosszúnak az *elvetésében* mutatkozik meg, ahogyan ezt Názáretben programszerűen fejezi ki azzal, hogy éppen az Isten bosszújáról szóló szavakat *hagyja ki* az Izajás-idézetből (Lk 4,19 végén; vö. még Mt 5,45; Lk 6,35 vége).

9,5

„Ha nem fogadnak be titeket, menjetek el abból a városból, és rázzátok le a port lábatokról – tanúságtételül *ellenük!*”

Itt csak a mondat utolsó szavával van gond. Az eredeti jézusi felfogást Mk 6,11-ben olvashatjuk: „...tanúságtételül *nekik*”, ami azt jelenti: A porlerázással azt kell látványosan a lakosok szeme elé állítaniuk, tudatosítaniuk bennük, hogy felkínálták nekik Isten országát, ők azonban elutasították az ajánlatot. Ezzel szemben a lukácsi beállítás („*ellenük*”) vádlókká teszi Jézus küldötteit: az ítéleten a tanítványok majd tanúskodnak azok *ellen*, akik elutasították őket, s porlerázásuk már előrevetíti Isten büntető ítéletét. – Ennek megfelelően a második „missziós parancsban” Lukács még azt is betoldja, hogy Szodomának könnyebb sorsa lesz az ítélet napján, mint az ilyen elutasító városoknak (Lk 10,12; ugyanígy Mt 10,15). – De hogyan feltételezhetett volna ilyeneket Istenről az a Jézus, aki egyébként azt kívánta tanítványaitól, hogy váljanak olyan irgalmassá, amilyen az Atya (Lk 6,36), és „hetvenszer hétszer” is bocsássonak meg (Mt 18,22)?

12,5

De mindjárt megmutatom nektek, kitől féljetek: Attól féljetek, akinek, miután megölt, hatalma van arra, hogy a gehennába hajítson titeket! Igen, mondom nektek, tőle féljetek!”

Jézus azzal akarta megszüntetni tanítványai félelmét a kivégzőktől („Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, de aztán semmi többet nem képesek megtenni!”, 12,4), hogy megerősítette Isten jóságába vetett bizalmukat: „Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak? De azért Isten egyikükről sem feledkezik meg. Nektek pedig még a fejetek hajszálait is mind számon tartja! Ne féljetek! Ti az összes verebecskénél többet értek számára” (12,6-7). Képtelenség, hogy e bizalom létrejöttét azzal akarta volna elérni, hogy még nagyobb félelmet alakít ki bennünk, és éppen azáltal, hogy arra hivatkozik: Isten sokkal hatalmasabb hóhér, mint a földi hóhérok, mert nemcsak megölni képes minket, hanem kárhozatba taszítani is. (Az Istentől való félelem fontosságának hangsúlyozása egyébként is Lukács jellegzetessége, ld. 1,50; 18,2.4; 23,40; ApCsel 10,2.22.35).

16,8

„És az úr megdicsérte az igaztalan intézőt, mivel okosan járt el. *Mert e világ fiai okosabbak a maguk nemében, mint a világosság fiai.*”

Négy érv is szól a dőlt betűkkel szedett mondat hitelessége ellen:

- a) A hűtlen sáfárról szóló példabeszéd egyáltalán nem e két csoport *okosságának* különbözőségét hangsúlyozza, hanem ellenkezőleg: a „világ fiai” állítja *magatartásbeli* példaképül a „világosság fiai” elé.
- b) Ez az általánosító és rezignált megállapítás egyáltalán nem a jövőre irányítja a figyelmet („Tehát viselkedjétek ti is így meg így...”), hanem visszatekintve panaszkodik Jézus hallgatóinak értetlensége miatt.
- c) Meglehetősen ügyetlenül történik a „mert”-tel bevezetett mondat odabiggyesztése az előzőhöz – és persze a „mert” kötőszó magában véve is „gyanús”: az effajta „mert”-tel vagy „ugyanis”-sal (a görögben *gar*-ral) kezdődő mellékmondatokat a lehető legnagyobb óvatossággal kell kezelni, hiszen számos esetben csak az evangélisták utólagos magyarázatait tartalmazzák!
- d) E mondat kihagyásával a 9. v. „varratmentesen” kapcsolódik a 8a-hoz: „És az úr megdicsérte az igaztalan intézőt... Én is mondom nektek...”

Máté

5,6

„Áldottak, akik éheznek és szomjaznak az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket.”

Az „igazságosság” (héb. *cedaka*, gör. *dikaioszüné*) a köznapi értelemben vett igazságosságot (törvényességet, jogszerűséget stb.) éppúgy jelentheti, mint a jócselekedetek (az „irgalmasság”) teljes tartományát, ezért elvileg egyaránt fordítható „igazságosságnak” (ha egy magatartásra gondolunk) és „igaz mivoltnak” (ha egy személy jellemző vonására gondolunk: „igaz ember”). A fogalom tartalmának rendkívüli gazdagsága miatt minden egyes előfordulásakor az adott szövegösszefüggés, illetve „életbe ágyazottság” alapján kell döntenet a szó fordításáról és konkrét jelentéséről. Ráadásul arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy e főnév (eltérően a *dikaiosz* = igaz[ságos] melléknévtől) az evangélisták közül kizárólag Máténál fordul elő Jézus ajkára adva.

E mondás Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosságot” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet (vö. Mt 5,10 és 5,20!), de talán nem tévedünk, ha a mondás címzettjein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika ugyanis azt hirdette, hogy Isten teljesíteni fogja az effajta vágyakat, ezt az „éhezést és szomjazást”, vö. Lk 18,6-8: „Halljátok meg, mit mondott az igazságtalan bírő! És Isten ne szolgáltassa igazságot választottainak, ő, aki türelmesen meghallgatja őket, amikor éjjel-nappal hozzá kiáltanak? Mondom nektek, váratlanul igazságot szolgáltat majd nekik...”

Jézus azonban azt tanította, hogy Isten nem „igazságosságot” akar (vö. Mt 5,20: „...ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába”; ld. még Mt 18,23-33 és 20,1-15!), és nem „kiegyenlíteni”, azaz megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat, és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaitól”, azaz a hozzá tartozóktól is, ld. Mt 5,44-45: „Én viszont azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért, hogy így fiaivá váljatok mennyei Atyátoknak, mivel ő olyan, aki fölkelte napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és hamisaknak egyaránt!”). – Mindezek miatt nem tekinthetjük hitelesnek ezt a mondást.

5,18-19

„(18) Ámen, mondom nektek, amíg el nem múlik az ég és a föld, egy ióta vagy egy vesszőcske sem múlik el a törvényből, amíg minden meg nem lesz. (19) Aki tehát csak egyet is hatálytalanít e legkisebb

parancsok közül, és így tanítja az embereket, az a legkisebbnek számít a Mennyek országában; aki viszont cselekszi és tanítja azokat, az a legnagyobbnak számít a Mennyek országában.”

Tanítása hallatán és viselkedése láttán a tárgyilagos szemlélők és ellenfelei is megalapozottan juthattak arra a gondolatra, hogy Jézus hatályon kívül akarja helyezni, meg akarja szüntetni a mózesi törvényt. Hogy csak néhány példát említsünk: Jézus megszegte a szigorú szombati nyugalmat (pl. Mk 2,23-27; 3,1-6), jelentéktelennek nyilvánította a kultikus tisztasági előírások egész területét (Mk 7,15), elvetette a válásnak a törvényben gyökerező lehetőségét (Mk 10,2-9), kritikusan újraértelmezte még a Tízparancsolatot is (ld. az ún. antiteziseket, Mt 5,21-47). De nem csupán elvetette vagy átértelmezte a törvényeket, vagy válogatott köztük, s szembeállította őket egymással (pl. Mk 10,5-6-ban 5Móz 24,1-et 1Móz 1,27-tel), hanem ennél is tovább merészkedett: hozzányúlt magának a törvénynek a szövegéhez, önkényesen betoldott, illetve kihagyott belőle mondatokat (a leglátványosabban Lk 4,18-19-ben, vö. Lk-kommentárom 53., 57., 58. és 60. láb.).

Jézus azonban visszautasította azt a feltételezést vagy vádat, hogy le akarná rombolni a mózesi törvényt, mondván: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem a törvényt vagy a prófétákat! Nem azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem, hanem hogy teljessé tegyem” (Mt 5,17). Pusztán nyelvtanilag vagy formailag nagyon nehéz lenne meghatározni, mit értett ezen a „teljessé tétel”, de *magatartásából* azt látjuk, hogy sokfélé: a helyzetnek megfelelően olykor a törvény érvényre juttatását, máskor kritikáját, helyesbítését, felülmúlását vagy radikalizálását. Célja az volt, hogy az „emberi hagyományokkal” szemben *ismét érvényre juttassa Isten eredeti szándékát-akarátát* (Mk 7,9; 10,6), és ezt elképesztő rugalmassággal tette: hol elvetve Mózes törvényét (Mk 10,5), hol érvényre juttatva azt (Mk 7,10-11). Isten eredeti szándékát-akarátát pedig – a mózesi törvény mércéjeként is (Mk 12,31b; Mt 7,12) – az Isten és az embertársak iránti kettős-egy parancsban foglalta össze, sajátos kettős hangsúllyal: egyrészt Isten és az embertársak iránti szeretet nem választható szét és nem állítható szembe egymással (Mk 12,28-31), másrészt az embertársak köre nem szűkíthető a „magunkfajtákra”, hanem magában foglalja azokat is, akik ellenségeink (Mt 5,43-48 // Lk 6,32-36; gyakorlati példa: Lk 10,29-37).

A fentiek alapján abszurd ellentmondás, tehát képtelenség, hogy Jézus mondta és komolyan gondolta volna a 18-19. versben foglaltakat.

A 18. verset elvileg felfoghatnánk ugyan az ő szavaiként, ha Lk 16,17-hez hasonlóan általa használt idézetként értelmeznénk, ti. sem az arámban, sem a görögben nem használtak központozást, így idézőjeleket sem, viszont Jézusnak nem egy mondása csak úgy érthető, illetve helyezhető el tanításának és magatartásának egészében, ha idézetként fogjuk fel (pl. Lk 7,27; 22,36). Ez esetben itt így szólna a pontos szöveg. „Bár a törvénytudók azt mondják: »Amíg el nem múlik az ég és a föld...«”, de mivel itt a lényeg az, hogy Máté át akarja menteni a zsidó törvényhűséget a keresztény gyakorlatba, eltekinthetünk ettől a lehetőségtől.

A 19. vers mögött pedig egy másik helyzet és probléma áll: a mózesi törvény egyes parancsainak érvényessége körüli vita, amely a törvényhez kötődő zsidókeresztények és a szabadabb felfogású pogánykeresztények között folyt az ősegyházban. E vitában egyrészt különbséget tettek nehéz és könnyű, fontos és jelentéktelen parancsok között (ld. az írástudói kérdést Mk 12,28-ban: „Melyik az első az összes parancsok közül?”), másrészt az ellenfelet nem zárták ki Isten országából, csak vagy jelentősebb, vagy csekélyebb helyet juttattak neki.

11,29

„(28) „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik kimerültetek, és meg vagytok terhelve: én majd nyugalmat adok nektek! (29) Vegyétek magatokra az én igámat, és tőlem tanuljatok, mert szelíd vagyok és alázatos szívű...”, az én igám ugyanis kényelmes, és az én terhem könnyű!”

A „mert”-tel kezdődő indoklás azt a benyomást kelti, mintha Jézus a saját személyes erőnyeit dicsérné, amelyeket el kellene tanulnunk tőle. Az effajta utalás érthető egy Jézusról prédikáló evangélista szájában, de nem magának Jézusnak a szájában (nem mintha Jézus példája nem lenne követendő mindenki számára). De talán ennél is fontosabb szempont, hogy tekintettel Jézus nemegyszer megnyilvánuló „prófétai haragjára” (Mk 1,41 és 3,5 kifejezetten, de tartalmilag például

Mk 4,40; 7,8-9.18; 8,12; 9,23 is), a „szelídség” és az „alázatos szívűség” fogalma nagyon félreérthető, nem tükrözi találóan Jézus szóban forgó erényeit. Mert miről is van itt szó?

Az iga az Ószövetségben és a rabbinikus irodalomban egyaránt jelképezi a Tórát, a mózesi törvényt, illetve annak szerteágazó értelmezését. Jézus látta, hogy a szegénység és betegség által megkínzottakat (vö. Lk 6,20-21) még pótlólagosan is megterhelték szigorú „pásztoraik” (ld. 28. v.!), akik „súlyos terheket kötöztek össze, és rátették az emberek vállára” (Mt 23,4). Ezeket a szegényeket hívja-csalogatja itt Jézus, hogy a jövőben ne eddigi tanítóikhoz igazodjanak, hanem őhozzá („Tőlem tanuljatok!”), mert ő meg akarja könnyíteni terhüket.

Jézus realista, nem ígéret könnyelműen: a saját „iskoláját”, tanításának követését is iganak (és tehernek) nevezi, de azt mondja, hogy ez az iga „kényelmes”, hordozójának nyakához-vállához igazított. Például: a szombat törvényét ő is megtartandónak tartja, mert az Istentől való, de abban a szellemben, hogy „a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért” (Mk 2,27). S ha az Ószövetség számtalan előírására és azok szörszálhasogató magyarázataira gondolunk, akkor Jézus kettős főparancsát (Mk 12,29-31) valóban felüldülésként élhették meg kortársai.

12,40

„Ahogyan ugyanis Jónás három nap és három éjjel volt a tengeri szörny gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld gyomrában három nap és három éjjel.”

Ez a vers Máté betoldása, amellyel feje tetejére állítja Jézus mondanivalóját, ráadásul nagyon ügyetlenül: Az előző versben Jézus azt mondta, hogy nem kapnak semmiféle csodajelét, most meg állítólag mégis felkínál nekik egy bizonyító csodát, nevezetesen (háromnapos sírban nyugvását és) a feltámadását, vagyis olyan csodában kellene hinniük, amely még *a jövő tárgya*, és amelyet – ha bekövetkezik is – *nem észlelhetnek* majd! Ráadásul Máté azt is figyelmen kívül hagyta, hogy „a tengeri szörny gyomrában rejtőzést” (amely csupán Jónás kezdeti engedetlenségét jelképezi) a niniveiek *nem tapasztalhatták*, következésképpen „jel” sem lehetett számukra!

Ha kihagyjuk a betoldást, akkor „varratmentes” szöveget kapunk, és rögtön világossá válik Jézus mondanivalója: a niniveiek számára Jónás prédikációja volt a „jel”, és kortársai sem kapnak más „jelet”, csak az ő igehirdetését. – (Lukács párhuzamos szövege eleve világosabb, mert ő a csodajel megtagadásához közvetlenül kapcsolja hozzá „Jónás jelének” értelmezését, és csak utána beszél az ítéletről: Lk 11,29-30.)

18,34-35

(34) Ekkor megharagudott rá az ura, és átadta őt a hóhérsegédeknek, amíg meg nem fizeti neki egész tartozását. (35) Így tesz majd veletek mennyei Atyám is, ha mindegyiktek szívből meg nem bocsát testvéreinek.”

A 34. vers már semmiképp nem tartozhatott bele Jézus eredeti példabeszédébe, mert ellentmondásban van a 27. verssel (vö. Lk 7,41-42a!), mintegy visszavonja annak üzenetét, sőt ellenkezőjére fordítja a királyról/Istenről rajzolt képet: a végtelenül nagylelkű megbocsátás helyébe az igazságos megtorlást állítja. (Ugyanolyan írástudói fércmunka ez, mint a Mk 12,7-9 – ennek magyarázatát ld. fent; vö. még Mt 22,7 és Lk 19,27.) Állításomat megerősíti, hogy Jézus tanításának egyik központi mondanivalója éppen az igazságosság felülmúlása a határtalan és feltétel nélküli szeretet révén, ld. főntebb Mt 5,6-nál, továbbá pl. Mt 5,20.45; 20,9.15b; Lk 6,32-36; 15,20.22-24.29-32; 18,14a.

Az iménti tartalmi érvet megerősítő, fontos formai párhuzamot jelent Mt 25,27 és Lk 15,32: ott is egy feltételes módban megfogalmazott elvárással – „Oda kellett volna adnod...”, „...örülnöd kellett volna” – *ér véget* a példabeszéd, ahogyan itt is (33. v.): „Nem kellett volna-e neked is megkönyörölnöd szolgatársadon...” (Bár nincs meg a teljes formai párhuzamosság, ide sorolhatjuk Mt 20,15-öt is, hiszen könnyedén hangozhatna így is: „És nem kellene-e jó szemmel nézned, hogy én jó vagyok?”)

A 35. vers tartalmának másutt van jézusi értelme (ld. Mt 6,12.14-15; Mk 11,25-26; vö. Mk 3,29!), de az itteni összefüggésben és értelemben nincsen: akárcsak a 34. v., homlokegyenest ellentmond a

példabeszéd mondanivalójának. És természetesen formailag sem része a példabeszédnek, hanem csak Jézus – állítólag – ahhoz fűzött kommentárja.

26,53

„Vagy azt gondolod, nem hívhatnám segítségül Atyámat, és nem bocsátana rendelkezésemre azonnal tizenkét légiónyi angyalnál is többet?”

Képtelenség, hogy Jézus ilyen kijelentést tett, mert ezzel *szembekerült volna* egész korábbi tanításával és gyakorlatával, hiszen azt mondta: az ellenséggel szemben úgy kell viselkedni, ahogyan Isten, aki fölkelte napját gonoszokra és jókra egyaránt (Mt 5,43-48); „a konkolyt nem szabad kiirtani” (Mt 13,24-30), „hetvenszer hétszer” is meg kell bocsátani (Mt 18,21-22.23-33), sőt nemcsak megbocsátani kell, hanem a rajtunk esett sérelemre valami jótettel kell válaszolni (Mt 5,38-41).

Ezt gyakorolta maga is azzal, hogy egyrészt soha nem lépett föl erőszakosan ellenfelei/ellenségei ellen (fontos példa Lk 9,53-56), másrészt azzal, hogy tanítással próbálta jó útra segíteni őket (ahogyan itt is az 55. versben: „Nap mint nap a templomban ültem és tanítottam”, vagy Jn 18,23-ban: „Ha rosszat mondtam, bizonyítsd be...”). Ezt az álláspontját akkor is fenntartotta, amikor már életveszélyben forgott: az utolsó vacsorán világossá tette tanítványai számára, hogy a vészhelyzet sem ment föl az erőszakmentesség elve és gyakorlata alól (Lk 22,35-36.38 – ld. Lukács-kommentárom 1517. lábjegyzetét). Ezt az álláspontját érvényesítette következetesen akkor is, amikor az előző, 52. v. tanúsága szerint a védelmére kelt tanítvánnyal elrakatta a fegyvert (ahogyan már korábban is megtiltotta követőinek, hogy fegyvernek használható eszközt tartsanak maguknál: Mk 11,16-17).

(2021. december 4.)